

ADANA BÖLGE MÜZESİNDEKİ «DEDELİ» BRONZ URARTU KEMERİ

O. AYTUĞ TAŞYÜREK

1975 yılı başlarında Adana • Bölge Müzesine mal edilen kemerin. Ağrı ili. Patnos ilcesine bağlı c<Dedeli> bucağı civarındaki bir Urartu mezarında bulunduğunu öğrenimiştir.

54 cm. uzunluk, 9.5 cm. eninceki kemerler, müzeye 3 parça halinde intikal etmiştir. Soldaki iki parça arasındaki bölümden küçük bir eksiklik ile kemerin tamamının bulunması gereken sağ ucundaki bazı eksiklikleri vardır (Fig. 1. Res. 1-ô) - r'herinde yer alan çok sayıda ve türdeki figürler nedeni ile günümüze dek yayınlanmış Urartu kemerleri arasında özel bir yer alması gereken Dedeli kemerinin özellikle sağ uç kısmında yer alan at sırtındaki cenkçi figürünün önündeki gallop halinde başı geriye dönük arslan figürleri bugüne dek bilinen Urartu kemerlerinden ayrıcalık göstermektedir.

Bir giyüş bordürü ile çevrelenmiş bulunan eserin üzerinde, soldan sağa doğru, üst üste üçerli gruplar halinde ve her biri 2 cm. kadar büyüklükte; 1. Siren, 2. Arslan, 3. Kesinlikle bilinmeyen. 4. Boğa, 5. Avcı. 6. Tavşan başlı yaratık. 7. Arslan, 8. Tavşan başlı ya-

¹ Daha önceleri Adana Bölge Müzesine Dedeli civarındaki Urartu mezarlığından gelmiş olduğu kesinlikle bilinen bir tam kemer ile, bir kemer parçası vardır. Bak. O.A. Taşyürek. Urartu Kemerleri. (Ankara. 1975). Kemer No. 1 ve 19.

: Eserin çizimi Adana Bölge Müzesi tarafından Nurettin Doğu tarafından yapılmış, fotoğraflar tarafımızdan çekilmiştir.

9. Keçi, 10. Sfenks, 11. Avcı, 12. Keçi, 13. Boynuzlu, kanatlı akrep kuyruklu grifon ile, sağ uca 14. Boynuzlu grifon, 15. At sırtında cenkçi ve arslan figürleri yer almaktadır. 7. diziyeye kadarki figürler soldan, diğerleri sağdan, ancak 5. avcı figürü de sağda gösterilmiştir. Bu figür dizileri arasında süsleyici olarak; rozet, malta hacı, sülize yıldız, palmet vs. gibi dolgu motiflerine yer verilmiştir. Kemer üzerindeki bu değişik figürlerin ayrı ayrı incelenmeleri muhakkakki faydalı olacaktır.

1. Siren figürleri : (Res. 7). Eserin sol ucuna en yakın olan üst üste 3 rozet motifinden sonra, yine üst üste 3 adet siren motifi yer almaktadır ki, bunlar insan başlı, kuş gövdeli ve arslan pençeli olarak gösterilmişlerdir. Siren figürlerinin ilginçliğini ağızlarının üst üste dört çizgi halinde gösterilmesi teşkil etmektedir ¹.

2. Arslan Figürleri: (Res. 8). Solu yarı gallop halinde gösterilmiş bulunan arslan figürlerinin kuyrukları yukarıdan sırtlarının üstüne doğru yay şeklinde kıvrıktır, üst çenelerinin ise dairesel bir kabarcık şeklinde gösterilmiş olması dikkati çekmektedir.

3. Bu kısmın kırık olması nedeni ile kemer üzerinde soldan başlayarak ucuncu diziyi teşkil eden figürlerin kesinlikle ne oldukları saptanamamıştır.

¹ Bak. O. A. Taşyürek. Urartu Kemerleri. Kemer No. 2; karşı, res. 12.

4. Boğa Figürleri: (Res. 9). Urartu kemer ve kalkanları üzerinde pek çok defa karşılaşılan bu, figürler bugüne kadar yayınlanmış kemerler üzerindeki aynı tip figürlerden bir ayrıcalık göstermemektedir.

5. Avcı Figürleri: (Res. 10). Sağa, diz çökmüş, oklarını karşısındaki tavşan başlı . kompozit yaratıklara atmak üzere yayını germiş, miğferli Urartu savaşçı yada avcılarını gösteren bu figürlerde ağızlar üst üste dört çizgi ile gösterilmiştir.

6. Tavşan Başlı Arslan Gövdeli Figürler: (Res. 11). Urartu sanatında ilk kez karşılaşılan tavşan başlı, at veya arslan gövdeli, kanatlı ve kuş kuyruklu

bu mitolojik yaratıkları da ağızları üst üste dört çizgi ile belirlenmiş ve soldan yarı gallop halinde gösterilmiştir.

7. Arslan Figürleri. (Res. 12). İkinci sırada yer alan arslanlarla aynı özellikleri gösteren buradaki figürlerin kuyruklarının yukarıya kalkmamış olması önemsizliklerle aradaki belirli farkı teşkil etmektedir.

Avcı figürlerinin dışında buraya kadar incelenen figürlerin soldan gösterilmiş olmalarına karşılık, sekizinci sıradan itibaren figürlerin sağdan gösterildikleri dikkati çekmektedir.

8. Tavşan Başlı Figürler: (Res. 13). Bu figürlerinde altıncı sırada yer alanlardan farklılıklarını kuyruk işlenişleri teşkil etmektedir. Figürler burada boğa kuyruklu olarak gösterilmişlerdir.

9. Keçi Figürleri: (Res. 14). Sağdan yarı gallop halinde gösterilmiş bulunan keçi figürlerinin gövdeleri noktalara bezenmiştir.

10. Sfenks Figürleri: (Res. 15). Sağa, gallop halinde gösterilmiş bulunan sfenks figürlerinin başlarında birer polos yer almaktadır, kanatlı, arslan gövdeli ve kuyruk uçları stilize kuğu başı şeklinde işlenmiş olan bu figürlerde ağızlar üst üste üç çizgi ile belirlen-

miştir.

11. Avcı Figürleri: Beşinci sırada yer alan avcı figürleri ile aynı özellikleri taşıyan bu figürlerden ortodaki sağ omuzu üzerinde sadağı vardır ve avcıların önlerindeki keçi figürlerine yöneltmiş durumda gösterilmiştir.

12. Keçi Figürleri : Dokuzuncu sırada yer alan keçilerle aynı özellikteki bu figürleri diğerlerinden ayıran özellik boynuz işlenişleridirki, buradaki figürlerin boynuz uçları geriye doğru kıvrık olarak gösterilmiştir.

13. Arslan Figürleri: (Res. 16). Sağa gallop halinde, kanatlı ve akrep gövdeli. Ötlen, en, f5:J.'l'-z

arslan figürleri b tiff' ar' ;C, -- şekilde gösterilmiştir. ve ceneleri birer dairesel kabarcık halinde işlenmiştir. Adana Bölge Müzesinde aynı tipte arslan figürleri ihtiva eden başka kemer parçalarında vardır⁴.

Kemerin sağ ucuna yakın olan kısmında palmet motifleri ile bordürlenmiş bir alıcının içine yerleştirilmiş durumda solda; diğer figürlerle aynı boyutta bir grifon ve sağında kemerin bütün enini kaplayacak şekilde asıl kompozisyon; at sırtında cenkçi ve önündeki bir arslan figürü ile karşılaşılmaktadır.

14 - Grifon Figürü: (Res. 17) Urartu sanatında bugüne kadar rastlanılan örneklerden farklı olarak boy-nuzlu gösterilmiş bulunan bu grifon; kanatlı, arslan gövdeli, kuş kuyruklu ve sağa gallop halinde gösterilmiştir.

15 - At sırtında cenkçi ve önünde arslan figürleri : (Res. 6) Kemerin enteresan özelliğini eserin sağında toka kısmına en yakın yerinde bulunan sağa at süren, başında külahı, sırtında okdanlığı ve omuzunun üstünde kal-kanı bulunan cenkçi ile onun önündeki.

Bak. O. A. Taşyürek, Urartu Kemerleri. res. 1, 43.

başı geriye dönük ön ayakları yukarı ve yanlara acık arslan figürü teşkil etmektedir.).İt sırtındaki cenkçinin elleri bir makas şeklinde adeta iki parmaklı olarak, ağız ise üst üste 5 çizgi halinde gösterilmiştir (Res. 18) ⁵. Ata oranla cenkçi daha iri ve çok kalın bacaklı, arslan figürü ise diğerlerine kıyasla çok daha oransızca iri işlenmiştir. Arslanın ağızında üst çene işlenişinin yuvlak bir kabarcık ve sol ön pençesinin bir tarak şeklinde belirlenmiş olması enteresandır. (Res. 19). Gerek at ve gerekse arslan figürleri oldukça süslü gösterilmiştir ve her ikisinde sağrıları üzerinde birer stilize N motifi dik-Kati çekmektedir. Buna benzer arslan avı kompozisyonlarına Urartu kemer-

leriC:e dahil olmak üzere' ..Malatya

,(Arslantaş» kazılarında bulunmuş olan bir yerli Hitit krallık çağı taş bloku üzerindeki reliefte ⁷. ayrıca Ziviye fildişi

ibid. Fig. 7; pi. 29.

'971 yılı Mayıs ayında Münihte bulunan; "ju-ıwz sıralarda, prehistorya müzesinin (Prähistorische Staatssammlung) Urartu eserlerini içine alan. Müzenin Müdürü Dr. H. Keller tarafından vücuda getirilmiş son derece güzel fotoğraf arşivini incelerken aynı tip kompozisyonları ihtiva eden bir kaç bronz Urartu kemeri görmüştük. Bize bütün imkanları ile yardımcı olan müzenin değerli Müdürü (Dr. H. Keller'e) bu vesile ile burada teşekkürü borç biliriz.

- Sak. E. Akurgal. The Hittites, (London. 1962). pi. 105; T. A. Madhloom The Chronology of Neo-Assyrian Art, (London. 1970). pi. VI. No. 5.

levhalarından biri ⁸ ve Ninive orijinli, Asur-Banipal'i arslan avında gösteren bir Alabaster relieftede rastlanmaktadır ⁹.

Kemerin Tarihlenmesi : Kemer üzerinde yer alan figürlerin stil özelliklerinin incelenmesi eserin Ord. Prof. E. Akurgal tarafından Urartu'nun geç sanat çağı stili (kübik stil) olarak tanımlanan perioda tarihlenmesini gerektirmektedir. Zira kemer üzerindeki arslan figürlerinin, özellikle en sağda yer alan büyük arslan figürünün ağız işlenişinde üst çenenin daire şeklinde bir kabarcık olarak gösterilmiş olması, eserin Akurgal tarafından kübik stildeki arslan figürü olarak nitelenen ve

TÖpmkk-ale kazılarında bulunmuş. ptcırf-': -:

Rusa ili (M.ö. 605-585) çağı a tarihle •• "nen kalkan üzerindeki arslan figürleri ile stil özellikleri yönünden büyük benzerlikler gösterdiğini ortaya koymakta ve eserin bu çağa tarihlenmesini mümkün kılmaktadır. Bu arada gerek at sırtındaki cenkçi ve gerekse diğer siren, avcı, sfenks ve tavşan başlı figürlerinde ağızlarının üst üste 3-5 çizgi halinde gösterilmiş olmaları eserin bu çağa tarihlenmesini gerektiren bir başka stil özelliği kabul edilebilir ¹⁰.

¹ Bak. A. Parrot, Assur, (Paris. 1969). pi. 177 8.

^{••} Aynı yer. pi. 63.

^{••} Ba. O. A. Taşyürek. Urartu Kemerleri. dipnot. 25..

